

2. Dyahnostyka polymotyvatyionnykh tendentsiy v «Ia-kontseptsyy» lychnosti [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: http://www.miu.by/kaf_new/mpp/021.pdf.
3. Zhuravlova L.P., Lytvynchuk A.I., Mozharovska T.V. (2017). Empatiini perezhyvannia yunatstva, shcho vykhovuietsia v povnykh ta nepovnykh simiakh Hlobalni vyklyky pedahohichnoi osvity v universytetskomu prostori: materialy III Mizhnarodnoho konhresu (Odesa, 18-21 travnia 2017r.). - S. 457-458.
4. Yvanchenko V. A. (2010). Sotsyalno-psykholohycheskye osobennosti detei yz nepolnykh semei. Yzvestiya Saratovskoho unyversyteta. № 2. S. 69-72.
5. Kolomiets T. V., Lytvynchuk A.I., Mozharovska T.V. (2018). Empatiia yak chynnyk tsinnisno-smyslovoi spriamovanosti suchasnykh yunakiv u sytuatsii mizhosobystisnoi vzaiemodii. Teoretychni i prykladni problemy psykholohii. № 1(45). S. 144-156.
6. Kriukova T. L. Osobennosti nepolnoi semy. [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: <http://www.timepsyhology.ru/tpsys-180-7.html>.
7. Olyferovych N. Y. Analiz funktsyonalnykh pokazatelei semeinoi systemy [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: <https://www.psyoffice.ru/5596-12-2816.html>.
8. Rohov E. Y. (1999). Nastolnaia knyha prakticheskogo psykholoha. Moskva: Humanit. yzd. Tsentr VLADOS.
9. Stebleva M. Yu., Fedorov A.F. (2013). Osobennosti tsennostnykh oryentatsiy podrostkov yz nepolnoi semy [Elektronnyi resurs] Problemy u perspektivy obrazovaniya: mat. III mezhdunar. nauch. konf. (h. Perm, yanvar, 2013 h.).- Perm: Merkuryi, 2013. - S. 28-30. - Rezhym dostupa: [http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/66/3285/\(data_zvernennia:18.10.2017\)](http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/66/3285/(data_zvernennia:18.10.2017)).
10. Tseluiko V. Y. Psykholohyia neblahopoluchnoi semy [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: <http://www.timepsyhology.ru/tpsys-180-7.html>.
11. Eidemyller E. H. Psykholohyia y psykhyatryia semy. [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupa: <http://www.timepsyhology.ru/tpsys-180-7.html>.

УДК: 159.9.072: 159.928.23

ЛЮ ЯНЬ, аспірант

Наук. керівник: МАСАНОВ А. В., д. психол. н.

м. Одеса

Liu Yan

Massanov A. V.

Odesa

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ РЕКРЕАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена розкриттю проблеми діагностики психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреаційного закладу. В статті представлені погляди вчених щодо визначення понять «бар'єр», «психологічний бар'єр», «творчі здібності», розглянуті види психологічних бар'єрів в творчій діяльності. Висвітлені особливості розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреаційного закладу та розроблена методика діагностики психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей молодших підлітків. Розглянуті та емпірично досліджені психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації.

Ключові слова: бар'єр, психологічний бар'єр, підлітковий вік, молодший підліток, розвиток, рекреація.

THE PROBLEM OF EXAMINATION OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS OF YOUNGER TEENAGERS CREATIVE SKILLS DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF RECREATION

Abstract. The article is devoted to the discovery of the problem of diagnosing psychological barriers in the development of creative abilities in younger teenagers in a recreational institution. The author argues that the wellness period in children's recreational facilities is the most favourable period for the development of creativity in younger adolescents, as they get new experiences in a new environment, they become more independent and active communication allows them to reveal their personality fully. It is during the holidays that the number of regulations decreases, and more conditions are created to stimulate the creative development of the child. In the article are presented the views of different scientists on the definition of the concepts of "barrier", "psychological barrier", "creative abilities", examined the types of psychological barriers in creative activity. Accordingly, it has been found that sufficient material has been accumulated in psychology to study psychological barriers to creative activity, reflecting various aspects of this topic, but the problem of diagnosing these barriers in adolescence has not been fully addressed. Therefore, as part of the study developed a questionnaire diagnosed with psychological barriers in the development of creative abilities of younger adolescents, taking into account the conditions of children in the recreational facility. Thus, it was found that the

younger adolescents are dominated by a moderate degree of expressiveness of psychological barriers, the most pronounced is "self-doubt", "limited opportunities", "no interest", "uncertainty of self-interest", "fear of making a mistake", "fear of the difficulty." It has also been found that younger teenagers have such personality traits as obstacles to self-expression and the use of non-standard solutions as timidity, anxiety, and self-doubt. These traits are the conditions for the emergence of psychological barriers in the situation of involving children in creative activities in order to develop their creative abilities.

Key words: fear, self-expression, creative abilities.

Постановка проблеми. Розвиток творчих здібностей особистості виступає однією з актуальних проблем психології. Формування творчих здібностей молодших підлітків є важливим напрямком в становленні їх особистості. Найбільш сприятливим для цього процесу є рекреаційний період. Адже саме в рекреаційному закладі створюються необхідні умови для прояву та розвитку творчості у підлітків. Але не всі молодші підлітки можуть реалізувати ці можливості в рекреаційних закладах. Однією з причин цього є психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей. Питання діагностики та корекції психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації до тепер недостатньо розкрито в сучасній психологічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми розвитку творчих здібностей звертаються вітчизняні та зарубіжні науковці (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Н. Лейтес, О. Леонтьєв, В. Моляко, В. Рибалка, С. Сисоева, Б. Теплов, Е. Торранса та ін.). Більшість робіт присвячена розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Значно менше уваги приділяється підлітковому та юнацькому віку. Існують різні погляди науковців на зміст поняття «творчі здібності». Зокрема, в дослідженні Н.В. Кондратьєвої [1] представлені позиції різних авторів що розглядають творчі здібності як: вищий розумовий процес, пов'язаний з інсайтом – яскравою здогадкою, що з'єднує в собі нові асоціації з вирішуваною проблемою (Е. Торренс); результат оволодіння людиною знаннями, вміннями і навичками, необхідними для того чи іншого виду творчості (О.М. Леонтьєв); спеціальні здібності, що визначають успіх творчості (А.Г. Маклаков); синтез індивідуально-психофізіологічних особливостей особистості та нових якісних станів (змін у мисленні, сприйнятті, досвіді життєдіяльності, мотиваційній сфері), що виникають в процесі нової для індивіда діяльності (в процесі вирішення нових проблем, завдань), що веде до її успішного виконання або появи суб'єктивно / об'єктивно нового продукту (Н.В. Кондратьєва).

Умовами розвитку творчих здібностей особистості виступають її індивідуальні особливості, соціально-культурне середовище та характер діяльності особистості. Серед індивідуальних особливостей, що впливають на розвиток творчих здібностей виділяються психологічні бар'єри (Б.М. Кедров,

А.В. Массанов, Р.Х. Шакуров, П. Хілл, А. Холл). Особливо це стосується дітей підліткового та юнацького віку.

Щодо терміну «бар'єр», то він розглядається з позицій таких підходів – особистісного, психоаналітичного, функціонально-цільового, ситуативного, перцептивного, комунікативного. А.К. Маркова під бар'єром розуміє певне суб'єктивне переживання людини, що відбиває стан збою заздалегідь прогнозованої діяльності або спілкування. Бар'єр, за Р.Х. Шакуровим [2], це психологічний феномен представлений у формі відчуттів, переживань, образів, понять та ін. У ньому представлені властивості об'єкта обмежувати прояви життєдіяльності людини, перешкоджати задоволенню її потреб.

Поняття «психологічний бар'єр» у сучасній науці трактується як зовнішні та внутрішні перешкоди, які чинять спротив проявам життєдіяльності суб'єкта, його активності [3]. Психологічний бар'єр розглядають як стан, характерний для напруженої інтелектуальної роботи (за О.В. Овчинніковою, Л.В. Путляєвою, Р.Т. Сверчковою). Серед психологічних бар'єрів в творчості науковці виокремлюють: пізнавально-психологічні (Б.М. Кедров); ціннісно-орієнтаційні бар'єри, бар'єр невизначеності та дефіциту уваги (Р.Х. Шакуров); семантичні та функціонально-мисленнєві бар'єри (А.В. Антонов); інтелектуальні та емоційні перешкоди (А. Холл), особистісні та організаційні перешкоди творчості (П. Хілл).

Отже, існує значна кількість спеціальної літератури з проблеми нашого дослідження. Проте, питання щодо психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших школярів в умовах рекреаційних закладів потребує свого більш поглибленого вивчення. У зв'язку з цим та актуальністю наукової проблеми **мета статті** полягає у вивченні особливостей психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших школярів в умовах рекреаційних закладів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз літератури дозволив визначити, що одним з найсприятливіших вікових періодів розвитку творчих здібностей є підлітковий вік. Це обумовлено змінами у формах і змісті мислення (Л.С. Виготський), креативними проявами в підлітковому віці (широта схильностей, тяга до самоствердження, новий рівень можливостей, схильність до різних видів діяльності та ін.) (Р.В. Ткач), виникненням передумов розвитку візуальної креативності

(С.М. Симоненко), розвитком самосвідомості та самопізнанні, виникненні рефлексії, усвідомленні своїх мотивів.

Особливостями молодших підлітків є те, що риси особистості багато в чому вже сформувалися ще в молодшому шкільному віці. Однак, в молодшому підлітковому віці, можливий прояв акцентуації характеру. Також можуть з'явитися особистісні комплекси, що пов'язані зі статевим дозріванням, потребою в самоствердженні серед однолітків, а також з особливостями спілкування з представниками протилежної статі.

Серед показників інтересу та схильності молодшого підлітка до творчої діяльності є: участь у творчих гуртках, в творчих планових заходах, прагнення під час дозвілля займатися творчістю, бажання оцінити свої творчі здібності, читання літератури на творчу тематику та інше. Проте вони можуть від цього ухилятися за рахунок того, що у молодших підлітків спостерігаються недостатній інтерес до занять творчістю, лінощі, невпевненості у собі, страхи та ін.

Як було з'ясовано, саме оздоровчий період в дитячих рекреаційних закладах є найсприятливішим періодом для розвитку творчих здібностей у молодших підлітків. Це пов'язано з тим, що в новому середовищі молодші підлітки отримують нові враження, стають більш самостійними. Активне спілкування дозволяє розкрити особистість в повній мірі. Саме під час відпочинку зменшується кількість регламентацій та створюється більше умов для стимулювання творчого розвитку дитини. Як зазначає С.М. Симоненко, Е.Б. Лебединський, саме в рекреаційний період школяр має можливість не тільки відпочити, набратися сил, оздоровитися, але й отримати нові стимули і настанови для свого саморозвитку, переосмислити певні етапи свого життєвого шляху, поставити перед собою нові завдання і відкрити нові перспективи своєї подальшої діяльності [4, С. 55].

Розглядаючи психологічні бар'єри в творчій діяльності звернемося до їх класифікації. В зарубіжній психології вчені А.Холл, П.Хілл серед психологічних бар'єрів творчого мислення виділяють цензуру (це страх вираження власних ідей, невміння творчо вирішувати проблеми), пасивність в реагуванні, конформізм, ригідність (невміння ставити та вирішувати проблемну задачу). Також А. Холл доводить, що формування бар'єрів в розвитку творчого мислення залежить від характеру людини й від зовнішнього оточення. Серед внутрішніх перешкод науковець виокремлює перцептуальні (неадекватне сприйняття), інтелектуальні (енергетична критика власних ідей; відсутність необхідних мисленнєвих здібностей, помилки, незнання та ін.) та емоційні перешкоди (страх висловитися, недостатня впевненість у собі, надмірне бажання ус-

піху, внутрішні конфлікти та ін.). До зовнішніх перешкод в розвитку творчого мислення А. Холл відносить – перешкоди в фізичному оточенні (вологість, мінливість погоди, велика кількість їжі та ін.) та перешкоди в соціальному оточенні (соціальні умови розвитку) [5, С. 421-425].

В своїх дослідження П.Хілл виокремлює наступні психологічні та органічні перешкоди: відсутність гнучкості, сила звички, вузькопрактичний підхід, надмірна спеціалізація, вплив авторитетів, боязнь критики [6].

У вітчизняній психології проблемами психологічних бар'єрів в творчій діяльності займалися такі вчені: Б. Кедров, Л. Фрідман, Я. Пономарьов, Г. Бал, А. Матюшкін, О. Тихоміров, Р. Грановська, Б. Ломов. Автори виокремлювали такі бар'єри в творчій діяльності: бар'єр гіперскладності, вкорінення в суспільстві різних заборон та «принципів неможливості», боязні авторитетів, думки своїх керівників (за А.В.Антоновим).

В роботах А.В. Массанова розкривається природа психологічних бар'єрів, в творчій діяльності, які науковець розглядає як складні психічні стани [7]. Науковець розглядаючи структури психологічного бар'єра вказує, що вони охоплюють психічні стани, які пов'язані з пасивністю мотиву, емоціями, несприятливими для перетворення мотиву в дієвий, браком раціональних доводів для активізації мотиву, неспроможністю вольовим зусиллям досягти дієвості мотиву [8, С. 110].

Проблема психологічних бар'єрів розглядається в роботах різних науковців, де розкриваються поняття, зміст, їх природа та види, проте особливості діагностики представлені в літературі частково. Так, в психології представлені тест-опитувальники для визначення психологічних бар'єрів педагогів (М.А. Подимов), проективна методика діагностики психологічних бар'єрів менеджерів (О.Б. Радченко), методика діагностики психологічних бар'єрів в адаптації до змін бізнес-реальності (О.Д. Ішков), опитувальник для оцінки психологічних бар'єрів в творчій діяльності особистості (А.В.Массанов). Водночас методів діагностики психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей підлітків до теперішнього часу в літературі не представлені.

Для вивчення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей молодших підлітків в умовах рекреації нами були використані такі методики – методика Е. Торренса, методика С. Медника, опитувальник креативності особистості Г. Девіса, методика самооцінки творчих здібностей О. Тунік, методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (дитячий варіант) в адаптації Е. М. Олександровської, шкала особистісної тривожності О.М. Прихожан, самооцінка впевненості у собі, авторська анкета вивчення бар'єрів креатив-

ності молодших підлітків (А.В. Массанов, Лю Янь). В дослідженні приймали участь 150 молодших підлітків 10-12 років, які відпочивали в ДП УДЦ «Молода гвардія».

На основі теоретичного аналізу літератури з проблеми дослідження психологічних бар'єрів нами була розроблена анкета для оцінки психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреаційного закладу. Враховуючи те, що перебування школярів в рекреаційному закладі обмежено часом, а саме 21 день, треба було розробити експрес-анкету діагностики психологічних бар'єрів. Розроблена анкета складається з 10 питань та розрахована на підлітків 10-14 років. Виконання обстеження може бути як в індивідуальній так і в колективній формі. Час виконання методики до 30 хвилин. Анкета містить перелік можливих психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей підлітків: різні види страхів, невпевненість у собі, нерішучість, страх зробити помилку, страх відповідальності, стан незацікавленості, страх перед труднощами, небажання ризикувати та ін.; питання щодо можливостей розвитку творчих здібностей вдома та в умовах рекреації. Обробка результатів проводиться шляхом підсумовування балів та визначається загальний бал виразності психологічних бар'єрів, а також аналізуються кожен бар'єр окремо.

Одержані результати за розробленою анкетой у молодших підлітків свідчать, що серед досліджуваних віком 10 років 24% мають психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей. Найбільша вираженість властива таким психологічним бар'єрам як «невпевненість у собі» ($X_{cp}=28,3$), «обмежені можливості» ($X_{cp}=20,4$), «не зацікавленість» ($X_{cp}=19,8$). У підлітків 11 років 22% досліджуваних мають психологічні бар'єри в розвитку творчих

здібностей, серед яких найбільш вираженими є «не зацікавленість» ($X_{cp}=27,9$), «невизначеність власних інтересів» ($X_{cp}=25,1$), «страх зробити помилку» ($X_{cp}=20,4$). Серед підлітків 12 років 21% досліджуваних мають психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей, найбільш вираженими є «невизначеність власних інтересів» ($X_{cp}=30,4$), «обмежені можливості» ($X_{cp}=28,7$), «страх перед труднощами» ($X_{cp}=18,3$), «невпевненість у собі» ($X_{cp}=19,2$). Отже, можна стверджувати, що 22% досліджуваних 10-12 років мають високий ступінь виразності бар'єрів, 40% досліджуваних мають помірний ступінь, а 38% досліджуваних мають низький ступінь психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей.

Одержані результати вивчення особливостей розвитку творчих здібностей та креативності у молодших підлітків за методиками Е. Торренса та С. Медника представлені в Табл. 1.

Результати дослідження вираженості креативності як якості особистості у молодших підлітків (за методикою Г. Девіса) свідчать, що у досліджуваних 10-12 років переважає низький та нижче середнього рівні (10 років 66%, 11 років 64%, 12 років 50%). Проте спостерігається зростання рівня вираженості креативності у рекреантів протягом досліджуваного віку, що підтверджено наявністю статистично значущих відмінностей (10/12 р. – $t=3,04$ при $p<0,05$). Також встановлено, що у досліджуваних 10-12 років середній рівень особистісних креативних здібностей (10 років 58%, 11 років 68%, 12 років 82%). Аналіз результатів за окремими показниками особистісних креативних здібностей дозволив визначити, що у молодших підлітків 10-12 років найбільш виражений показник допитливості (10 років $X_{cp}=12,96$, 11 років $X_{cp}=15,4$, 12 років $X_{cp}=14,56$). Це обумовлено особливостями розвитку в означено віковому періоді. Адже саме молодші

Таблиця 1.

*Результати дослідження структурних компонентів креативності у молодших підлітків
(за методиками Е. Торренса та С. Медника)*

Групи рекреантів	Методика П.Торренса					Методика С.Медника		
	Продуктивність	Конструктивна активність	Категоріальна гнучкість	Візуальна оригінальність	Вербальна оригінальність	Продуктивність	Оригінальність	Унікальність
10 років	0,57	1,65	0,40	0,73	1,02	0,70	0,42	0,35
11 років	0,65	1,98	0,35	0,76	1,47	0,87	0,49	0,37
12 років	0,71	2,0	0,35	0,86	1,48	0,81	0,38	0,28

Таблиця 2.
Результати дослідження творчої особистості молодших підлітків (за методиками Г.Девіса та О.Тунік)

Групи рекреантів	Методика Г.Девіса			Методика О.Тунік						
	Рівні			Рівні			Показники			
	Н	С	В	Н	С	В	Р	Д	Ск	У
10 років	66%	34%	0%	36%	58%	6%	10,88	12,96	11,04	10,64
11 років	64%	36%	0%	32%	68%	0%	10,56	15,4	10,48	10,96
12 років	50%	40%	10%	12%	82%	6%	13,6	14,56	12,16	10,88

Примітка: Н – низький рівень, С – середній рівень, В – високий рівень, Р – ризик, Д – допитливість, Ск – складність, У – уява.

підлітки шукають нові шляхи (способи) мислення, люблять вивчати нові речі та ідеї, шукають різні можливості вирішення завдань, щоб пізнати якомога більше. Але у підлітків 10 років на другому місці за результатами є показник складності ($X_{cp}=11,04$), третім є показник ризику ($X_{cp}=11,04$), а останнім є показник уяви ($X_{cp}=10,64$). У досліджуваних 11 років другим за результатами виступає показник уяви ($X_{cp}=10,96$) та майже однакові результати за показниками ризику ($X_{cp}=10,56$) та складності ($X_{cp}=10,48$). Дещо по-іншому розподіл показників у підлітків 12 років: другим за результатами є показник ризику ($X_{cp}=13,6$), третім виступає показник складності ($X_{cp}=12,16$), найнижчі результати за показником уяви ($X_{cp}=10,88$). Такий розподіл результатів за показниками можна пояснити особливостями розвитку особистості підлітків, а саме із самовизначенням підлітка як особистості на більш високому рівні.

Перевірка відмінностей кількісних показників особистісних креативних здібностей показала статистичну значущість різниці результатів у молодших підлітків 10 та 11 років ($D-t=3,5$, $Ск-t=2,9$, $У-t=2,7$ при $p<0,05$), 11 та 12 років ($D-t=4,03$, $Ск-t=3,7$, $Р-t=5,44$ при $p<0,05$), 10 та 12 років ($D-t=2,36$, $Р-t=4,8$, $Ск-t=3,91$ при $p<0,05$).

Вивчено особистісні риси досліджуваних 10–12 років за допомогою методики Р. Кеттелла та виявлено, що у молодших підлітків 10 років найбільш вираженими є такі риси як сміливість, практичність, оптимізм, у 11 річних досліджуваних найбільш вираженими є сумлінність, практичність та оптимізм, емоційна стійкість, екстраверсія, а у 12-річних підлітків – екстраверсія, сміливість, практичність, підвищена нервова напруженість.

Вивчено рівень впевненості у своїх силах у молодших підлітків 10-12 років та встановлено, що у досліджуваних переважає середній рівень (10 років – $X_{cp}=12,84$; 11 років – $X_{cp}=12,24$; 12 років – $X_{cp}=12,2$), що свідчить про достатню впевненість в своїх силах. Також серед досліджуваних є підлітки, які мають високий рівень впевненості у собі (10 років – 20%, 11 років – 10%, 12 років – 10%), що свідчить про впевненість рекреантів у своїх силах, вони не бояться оточуючих, висловлюють свою точку зору та незадоволеність.

Досліджено рівень тривожності у молодших підлітків 10-12 років та виявлено, що у досліджуваних переважає нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності (10 років – $X_{cp}=4,8$; 11 років – $X_{cp}=5,67$; 12 років – $X_{cp}=3,64$). Детальний аналіз дозволив встановити, що у молодших підлітків 10-12 років найбільш вираженою є самооціночна тривожність (10 років – $X_{cp}=14,28$; 11 років – $X_{cp}=15,28$; 12 років – $X_{cp}=12,64$), але у досліджуваних 10-11 років на другому місці за результатами знаходиться шкільна тривожність (10 років – $X_{cp}=13,48$; 11 років – $X_{cp}=15,64$), на третьому місці – міжособистісна тривожність (10 років – $X_{cp}=11,64$; 11 років – $X_{cp}=14,04$), проте у досліджуваних 12 років на другому місці за результатами стоїть міжособистісна тривожність ($X_{cp}=11,38$), на третьому – шкільна тривожність ($X_{cp}=11,36$). Це можна пояснити особливостями розвитку в підлітковому віці, а саме розвитком пізнавальної сфери та встановлення стосунків з однолітками.

З метою вивчення взаємозв'язків між рівнем розвитку творчих здібностей та індивідуально-психологічними особливостями у молодших підлітків було використано коефіцієнт кореляції. Значущий зв'язок виявлено в роботах молодших підлітків 10-12 років між показниками продуктивності, оригінальності, конструктивної активності (за методикою Е.Торренса) та емоційною стійкістю ($r=0,42$, $r=0,34$, $r=0,30$, при $p<0,05$), самоконтролем ($r=0,38$, $r=0,36$, $r=0,39$, при $p<0,01$), нервовою рівноваженістю ($r=0,30$, $r=0,39$, $r=0,41$, при $p<0,01$), оптимізмом ($r=0,27$, $r=0,36$, $r=0,34$, при $p<0,05$), між здатністю до творчості (за методикою Г.Девіса) та наступними індивідуально-психологічними особливостями досліджуваних: емоційна стійкість ($r=0,30$, $r=0,29$, $r=0,32$, при $p<0,05$); самоконтроль ($r=0,38$, $r=0,36$, $r=0,39$, при $p<0,01$); між рівнем особистісних креативних здібностей (за методикою О.Тунік) та нервовою рівноваженістю ($r=0,36$, $r=0,37$, $r=0,36$, при $p<0,01$), оптимізмом ($r=0,28$, $r=0,31$, $r=0,30$, при $p<0,05$), практичністю ($r=0,35$, $r=0,39$, $r=0,38$, при $p<0,01$); між показниками здатністю до творчості та міжособистісною тривожністю ($r=0,27$, $r=0,29$, $r=0,39$, при $p<0,05$), самооцінкою впевненості у собі ($r=0,40$,

$r = 0,45$, $r = 0,38$, при $p < 0,01$). Тобто, означені характеристики особистості, які відображають емоційно-вольові якості та продуктивність, мають позитивний вплив на розвиток творчих здібностей у молодших підлітків 10-12 років.

В роботах молодших підлітків 10-12 років виявлено зворотній зв'язок між рівнем розвитку творчих здібностей, показниками продуктивності, категоріальної гнучкості, оригінальності та такими властивостями особистості як сумлінність ($r = -0,28$, $r = -0,32$, $r = -0,30$, при $p < 0,05$), розсудливість ($r = -0,30$, $r = -0,35$, $r = -0,43$, при $p < 0,01$), невпевненість у собі ($r = -0,27$, $r = -0,30$, $r = -0,31$, при $p < 0,05$), інтроверсія ($r = -0,32$, $r = 0,38$, $r = -0,40$, при $p < 0,01$), це вказує на те, що означені особистісні характеристики виступають перешкодами для розвитку творчих здібностей.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити зворотній зв'язок між рівнем творчих здібностей та вираженістю психологічних бар'єрів ($r = -0,29$, $r = -0,28$, $r = -0,27$, при $p < 0,05$), що свідчить про зв'язок низького рівня розвитку творчих здібностей з високою вираженістю психологічних бар'єрів у молодших підлітків.

Висновок і перспективи подальших розробок. З'ясовано, що в психології накопичений достатній матеріал щодо вивчення психологічних бар'єрів в творчій діяльності, якій відображає різні аспекти цієї проблеми, проте проблема діагностики означених бар'єрів у підлітковому віці повністю не розкрита.

Розроблено анкета щодо діагностики психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків, яка відповідає умовам перебування дітей в рекреаційному закладі.

Досліджено та виявлено, що у молодших підлітків переважає помірний ступінь виразності психологічних бар'єрів, найбільш вираженими є «невпевненість у собі», «обмежені можливості», «не зацікавленість», «невизначеність власних інтересів», «страх зробити помилку», «страх перед труднощами».

Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років перешкодами самовираження та використання нестандартних рішень виступають такі риси особистості як боязкість, тривожність, невпевненість у собі та сумлінність. Ці риси виступають умовами виникнення психологічних бар'єрів в ситуації залучення дітей до творчої діяльності з метою розвитку їх творчих здібностей.

Перспективним на майбутнє є розробка програми подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреаційного закладу.

References

1. Kondratyeva N. V. The essence of the concept of «creative ability» [Electronic resource] / N.V. Kondratyeva // *Koncept*. – 2015. – №09. – ART 15320. – Access mode: <http://e-koncept.ru/2015/15320.htm>.
2. Huzhva D. V. Theoretical and methodological studies of psychological barriers in foreign and national science / D.V. Huzhva // *Problems of extreme and crisis psychology*. – 2011. – Вып.9. – P. 59-70.
3. Shakurov R. H. Barrier as a category and its role in activities / R.H. Shakurov // *Psychology issues*. – 2001. – № 1. – P. 3-18.
4. Lebedynskyi E. B. Psychological features of the development of the creative potential of the students personality in the conditions of recreation dis. sand. psych. sciences : 19.00.07 / Lebedynskyi Eduard Bronislavovych ; PNPU im. K.D.Ushynskoho. – O., 2016. – 214 p.
5. Holl A. D. Experience in methodology for systems engineering / A.D. Holl. Per. s angl. Pod red. G.N. Povarova. – M.: Sovetskoe radio, 1975. – 448 p.
6. Osipova A. A. The concept of «Psychological-cognitive barrier» in the scientific and psychological discourse [Electronic resource] / A.A.Osipova, V.M.Golubova, A.E.Moskalenko, A.A.Zelenov // *Russian psychological journal*. – 2016. – Tom. 13. – № 1. – P. 51-60. – Access mode: <https://cyberleninka.ru/article/v/kontsept-psihologo-poznavatelnyy-barrier-v-nauchno-psihologicheskoy-diskurse>.
7. Massanov A. V. Psychological barriers to professional self-determination: a monograph / A. V. Massanov. – Odesa : Vydavets M. P. Cherkasov, 2010. – 371p.
8. Massanov A. V. Diagnosis of psychological barriers in the creative activity of the individual / A. V. Massanov // *Science and education*. – 2011. – № 10. – P. 108–112.